

A FÉRFI ÉS ISTEN KÖZÖTT. A FEHÉR NŐK A GYARMATI KORSZAK VÉGÉN LATIN-AMERIKÁBAN

Alexander von Humboldt német természettudós és utazó a XIX. század első éveiben azt tapasztalta, hogy Mexikóvárosban, ami a maga 125.000 lakosával akkoriban a szubkontinens legnagyobb városa volt, mindösszesen 217 az anyaországban született nő élt, szemben a 30.000 kreollal. A férfiak esetében az arány 2.118/21.338 volt.¹

A cikk a spanyol és kreol nők életének néhány aspektusát vázolja fel a gyarmati korszak végén Latin-Amerikában, elsősorban a házassággal és a zárdaélettel kapcsolatban, hiszen ahogyan a korabeli teológusok és erkölcsbírák fogalmaztak, a nő előtt akkoriban két út állt: vagy egy férfival, vagy Istennel köt házasságot.

Az amerikai spanyol gyarmatokon, ahogyan arra történészek rámutatnak, a fehér lakosságon belül a nők száma szinte mindig alacsonyabb volt, mint a férfiaké, igaz területenként és időben eltérő arányban. Egyes régiókban, elsősorban vidéken, ez akár azt is jelenthette, hogy két férfira csupán egy nő jutott.² A spanyol származású, kreol, konzervatív történész és politikus, Lucas Alamán röviddel a függetlenség után kiadott *Mexikó történetében* arról írt, hogy a századfordulót követően az Európában született spanyolok száma az alkirályságban kb. 70.000-re volt tehető, ők töltötték be majdnem az összes magas posztot az adminisztrációban, az egyházban, az oktatásban és a hadseregben, és jellemzően hatalmas vagyonnal rendelkeztek. A spanyolok által felhalmozott gazdagság és politikai-gazdasági befolyásuk, valamint az, hogy „a szebbik nem sokszor a hatalmat és a pénzt részesítette előnyben, így biztosítva magának előnyösebb kapcsolatrendszert”, azaz, hogy a kreol nők a Spanyolországban született férfiakat preferáltak a házasságkötéskor, Alamán szerint „irigységet ébresztett” az amerikaiakban. „Nem nehéz megmagyarázni azt a féltékenységet és rivalizálást, amely a két csoport között egyre nőtt és végül halálos gyűlöletbe és ellenségeskedésbe torkollott”, magyarázza Alamán, aki ezek alapján úgy gondolta, hogy az alkirályságban „a nők többet értek a férfiaknál”³, arra utalva, hogy a (kreol) nők fontos társadalmi szerephez juthattak pusztán a házassággal.

A házasság intézménye a társadalmi rend egyik alappillére volt, ami biztosította a családok (vagy egyének) helyét a társadalmi hierarchiában. Ez a rendszer már a XVI. századtól fontos szerepet játszott a status quo megőrzésében: gazdag kreolok és latifundisták keresték a spanyol családok rokonságát, hogy megerősítsék társadalmi és/vagy gazdasági befolyásukat.⁴ A házasság, a katolikus erkölcsi elvárásokon túl, így néha igazi üzleti vállalkozássá vált⁵, ami sokszor akár egy rossz anyagi helyzetbe került család megmenekülését is jelenthette. A XVIII. század közepéről fennmaradt egy chilei apáca önéletrajza, amelyben így ír a zárdába vonulás előtti időkről:

„Ahogy nőttem, úgy nőtt anyámban a kiházásításom vágya és arra várt, hogy 12 éves legyek, és ez megtörténjen. Szavai mindig arról szóltak, hogy én lennék házának gyógyírja, és ha Isten elvinné őt, én válnék húgom gyámjává és a ház megmentőjévé.”⁶

1 Alexander von HUMBOLDT, *Ensayo político sobre el reino de la Nueva España*, Paris, 1822 (digitális kiadás), Cap. VII, 270.

2 José Pedro BARRÁN, *Historias de la vida privada en el Uruguay. Entre la honra y el desorden. 1780-1870*, Montevideo, Taurus, 1996, 77.

3 Lucas ALAMÁN, *Historia de México*, México, Jus, 1972, 18

4 Asunción LAVRIN, „La mujer en la sociedad colonial hispaniamericana”, in: Leslie BETHELL (ed.), *Historia de América Latina*, 4. kötet, Barcelona, Crítica, 1990, 113.

5 Carolina A. NAVARRETE, „La mujer tras el velo: construcción de la vida cotidiana de las mujeres en el Reino de Chile y en el resto de América Latina”, in: *Revista de estudios literarios*, Universidad Complutense de Madrid, <http://www.ucm.es/info/especulo/numero36/mujvelo.html> (A letöltés ideje: 2013. 10. 03.)

6 Úrsula SUÁREZ, *Relación autobiográfica*, Santiago de Chile, Academia Chilena de la Historia, 1984, 118.

Alamán rámutatott, hogy a *gachupínek*, ahogyan a mai Mexikó területén hívták a Spanyolországban születetteket, és az amerikai nők közti házasságok egyfelől növelték a spanyolok és kreolok közti feszültségeket, másfelől a függetlenségi háborúk alatt bizonyos esetekben a félszigeten született férfiakat akár kényszerhelyzetbe is hozhatták. A *junták* megalakulásakor ugyanis sok Spanyolországban született tiszt a függetlenség mellé állt, mivel ők már elkötelezték magukat kreol feleségük, vagy a házassággal szerzett földek és egyéb gazdagság mellett. Antonio de Cortabarría királyi tiszt 1810-ben Venezuelából arról tudósított, hogy az új földtulajdonosok közül sokan állnak a Caracasi Junta mellé. Ezek a spanyol tisztok, ahogyan mások is, azzal, hogy kreol nőt vettek el és földet szereztek, bekapcsolódtak a helyi gazdasági életbe és az adott régió lokálpatriótái lettek. Felvetődik azonban a kérdés, mennyire számítottak még spanyolnak és nem inkább már kreolnak.⁷ Egy korabeli mondás szerint „férjet és vásznat Spanyolországból” (*Marido y bretaña de España*), ami egyértelműen arra utal, hogyan gondolkodtak a kreolok a házasságról.⁸ A kreol nők tehát a *status quo* miatt sokszor a spanyolokat preferálták, ami viszont megalapozta ezeknek a férfiaknak a gazdagságát.

Mivel a társadalom alapját a család jelentette, a házasság gyakorlatilag minden nővel és férfival szemben elvárás volt, ezért a fiatal lányok – vagy sok esetben valójában a családjuk – arra törekedtek, hogy minél előbb férjhez menjenek. Ha egy lány hajadon maradt, az azt jelentette, hogy nem teljesítette a katolikus egyház által meghatározott társadalmi rend egy fontos elvárását, és magára haragította a családját. A már idézett chilei apáca, Úrsula Suárez, is viszolygott a házasság gondolatától és inkább minél előbb zárdába vonult volna. Visszaemlékezéseiben így ír erről: „[...] súlyos bánatokat éltem meg anyámmal. Míg ő a házasságomról beszélt, amikor már nagy leszek, én azt kértem, küldjön el a Mi Anyánk Santa Clara zárdájába, ahol apáca lehetek. Egyik nap olyan végletesen megharagudott rám, hogy ezt mondta: Ha szádra veszed újra az apácákat, meg kell, hogy öljelek. Döntened kell. Két matrac közt fojtalak meg, vagy az ágy lábával! Nem lehetsz apáca, erről hallani sem akarok többet.”⁹ Ugyanakkor az sem volt ritka, hogy a család egyik lánya kifejezetten azért nem ment férjhez, hogy otthon maradván gondoskodhasson idős szüleiről. Ez a szokás Spanyolországra is sokáig jellemző volt.

A XVIII. század közepétől megnőtt a mesztic (fehér-indián) lakosság aránya, és az amerikai elit vértisztaságának megőrzése érdekében III. Károly törvényben (*Pragmatica sanctio*, 1776) szabályozta, - pontosabban nehezítette - a fehérek és az alacsonyabb rendűnek tekintett fajok közti házasságot. A szabályozás egyik fontos eleme, hogy a házasságkötéshez a férfiak esetében 23, míg a nőknél 25 év alatt az apa egyértelmű beleegyezése kellett¹⁰, miközben a lányokat már 12 éves kortól férjhez adhatták.¹¹ A házasság intézménye az egyház számára is szent volt, a nőknek és férfiaknak szigorú erkölcsi normákat kellett betartaniuk és egyértelmű volt, hogy ebben a relációban a feleségek alárendelt szerepet játszottak, ahogyan erre a korabeli teológusok és értelmiségiek is rámutattak. A XVII-XVIII. században élt spanyol ferencesrendi teológus, Antonio Arbiol 1715-ben így írt *A regulák szerint élő család. A szentírás és a katolikus egyház szentjeinek doktrínái által* című könyvében: „Te, feleség mindenben a férjednek kell, hogy alárendeld magad. Megvesd a túlzásokat és a test felesleges díszítését, szemben az erény szépségével. Szorgalommal tartsd rendben a házat. Ne járj el otthonról, csak szükség esetén és férjed engedélyével. Az erkölcsösség erényének érdekében légy olyan, mint egy zárt gyümölcsöskert és egy lezárt forrás”, majd azzal folytatja, hogy Istenen és a férjén kívül senkit sem szerethet szerelemmel, a férjek figyelmét pedig

7 Tomás PÉREZ VEJO, „Criollos contra peninsulares: la bella leyenda”, in: *América Latine Histoire et Mémoire. Les Cahiers ALHIM*, 19/2010, <http://alhim.revues.org/3431> (A letöltés ideje: 2013. 10. 25.)

8 Tomás PÉREZ VEJO, „La vida como estereotipo: memorias de un viajero montañés en la Nueva España del siglo XVIII”, in: *Historia de México*, 2007/1, 193-262, 206.

9 SUÁREZ, op. cit., 118.

10 Diana MARRE, „La aplicación de la Pragmatica Sanción de Carlos III en América Latina; una revisión”, *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, Barcelona, n. 10, 1997, 217-249, <http://www.ub.edu/geocrit/sv-22.htm> (A letöltés ideje: 2013. 10. 19.)

11 NAVARRETE, op. cit., 4.

arra hívja fel, hogy nem egy szolgát kaptak, hanem egy társat, ahogyan Ádám Évát.¹²

A társadalmi elvárás a nőkkel, és elsősorban a fehér nőkkel szemben általában az volt, hogy legyenek erkölcsösek, hűségesek, hívők és védelmezzék a család becsületét. Miközben a férfiak különösebb következmények nélkül válhattak más nőkkel, addig feleségüknek biztosítani kellett a spanyol kultúra és a vértisztaság továbbvitelét.¹³ A fehér nők ebben az értelemben így nagyobb kontroll alatt és szigorúbb elvárások szerint éltek, mint mesztic és indián nőtársaik, hiszen ők, – a spanyolok és kreolok – az ibér szokások és a katolikus vallás letéteményeseivé váltak.

A házasságkötéssel a nő ugyan kikerült az apai felügyelet alól, de innentől kezdve a férje volt az, aki az esetek túlnyomó részében irányította az életét. Ebből az alárendelt helyzetből az özvegyesség volt szinte az egyetlen kiút, ami bizonyos szintű függetlenséget jelentett a nőknek. Az örökségüket, akár a gazdasági javakat is beleértve, maguk kezelhették és irányíthatták¹⁴, nem kellett többé egyetlen férfihöz sem alkalmazkodniuk, bár az írott és íratlan társadalmi szokásokat és törvényeket továbbra is be kellett tartaniuk.

A függőség bizonyos szintű enyhítését azok a javak jelentették, amelyeket a nő vitt be a házasságba, valamint adott esetben azok az ingóságok és ingatlanok, amelyeket a családfő halála esetén gyermekeivel egyenlő részben megosztva örökölt. A nő hozományát a férj csak úgy kezelhette, hogy házasságkötéskor hivatalosan meghatározták annak értékét, amit hivatalos dokumentumban rögzítettek, és a férfinak biztosítania kellett, hogy esetleges halálakor ez az érték ugyanannyi marad. Ez a gyakorlat a függetlenség után, a XIX. század folyamán lassanként eltűnt.¹⁵ A kreol és spanyol nők az öröklés révén fontos gazdasági szereplőkké is válhattak, számos *encomienda* élén találjuk őket a gyarmati korszakban. Ez a jelenség elsősorban az özvegyeket érintette, de előfordultak egyenesági női örökösök is.¹⁶

Az anyaországból importált skolasztika és középkori gondolkodás szerint a test volt maga a kísértés, és minden eltévélés büntetést érdemelt, amelyet az egyház mért a hívőkre. A nőktől elvárták, hogy szüzek legyenek a házasságkötéskor és a félrelépéseket szigorúan, a XVIII. századig akár halállal büntették. A korabeli szemlélet szerint a nők gyengék, nehezen állnak ellen a kísértésnek, kevésbé racionálisak a férfiaknál, hevesek és tetteiket az érzelmeik befolyásolják.¹⁷ Az ideális feleség ezzel szemben a korabeli felfogás szerint hallgató, engedelmes, hűséges és tisztességes. A rossz életű (azaz a *mala vida* szerint élő) nőkkel kapcsolatban Viviana Kluger, argentin történész korabeli forrásokat idézve arról ír, hogy az akkori erkölcsbírók és teológusok szerint úgy helyes, ha a férj először szóban sanyargatja nem engedelmes feleségét, többszöri eset után azonban a mértékletességet betartva az ostromlás is megengedett. Hozzáteszik ugyanakkor, hogy az a férj, aki kegyetlenül megostorozza feleségét, súlyosan vétkezik „mert ő nem egy szolga, hanem egy társ és ember.”¹⁸ Az egyházjog a túlzottan kegyetlen bánásmód miatt akár el is választhatta a párt, annak ellenére, hogy a válás akkoriban gyakorlatilag elképzelhetetlen volt.

A La Plata alkirályságban már a XVI. század végétől működtek olyan intézmények, amelyek védelmet kínáltak a tisztességes de védtelen nőknek, és befogadták azokat is, akik „megsértették” az erkölcsöt, bár a legtöbbször elkülönítették őket egymástól. Ezeket az

12 Antonio ARBIOL, *La familia regulada. Con doctrina de la Sagrada Escritura y santos Padres de la Iglesia católica*, Madrid, 1791: 39, <http://goo.gl/JIt56C> (A letöltés ideje: 2013. 10. 15.)

13 Leticia MENDOZA PÉREZ, „El mundo novohispano del siglo XVII: claustro de la mujer criolla”, in: *Revista de Análisis y divulgación sobre estudios de género*, Colima, 2004/33, 61.

14 NAVARRETE, op. cit., 4.

15 LAVRIN, op. cit., 114-115.

16 Camilo Alexander ZAMBRANO, *Encomienda, mujeres y patriarcalismo difuso: las encomenderas de Santafé y Tunja (1564-1636)*, <http://historiacritica.uniandes.edu.co/view.php/706/index.php?id=706> (A letöltés ideje: 2013. 10. 25.)

17 Teodoro HAMPE MARTÍNEZ, „Imagen y participación de las mujeres en la cultura del Perú virreinal: una aproximación bibliográfica”, in: Sara Beatriz GUARDIA (ed.), *Historia de las mujeres en América Latina*, Murcia, Cemhal, 2013, 111.

18 Viviana KLUGER, „Casarse, mandar, obedecer en el Virreinato del Río de la Plata: un estudio del deber-derecho de obediencia a través de los pleitos entre cónyuges”, in: *Frontera de la Historia*, 2003/8, 139-140.

intézményeket (*casas de recogida*) magánszemélyek és az egyház működtették. A valamilyen okból (például a család vagy a férj elvesztése, esetleg válás miatt) védtelenné vált nők között voltak jómódúak is, akik ezekben az otthonokban tudták megőrizni tisztességüket és társadalmi státuszukat: dolgoztak, varrtak és vallásos nevelésben részesültek, illetve a gyermeknevelésre vonatkozóan is tanácsokat kaptak. A „bűnbe esett” nők esetében ezek az intézmények egyfajta átnevelő funkciót töltöttek be, és a feleségek addig maradtak ott, amíg a férjük meg nem győződött arról, hogy ismét a „helyes útra” léptek.¹⁹

A házastársi vétkek közül az egyik legrosszabb a hűtlenség volt, hiszen ezzel a család szentsége alapjaiban kérdőjeleződött meg, és bár a megítélésében nem volt különbség férfi és nő között, a férfiek tarthattak úgy szeretőket, hogy közben megőrizték társadalmi státuszukat, míg a feleségek esetében ez volt az egyik legkomolyabb bűn, amit elkövethettek a tisztesség ellen.²⁰ Az egyházi bíróság (*Tribunal Eclesiástico Ordinario*) ezekben az esetekben a XVIII. századtól kiátkozással és más „megszégyenítő”²¹ büntetéssel élt, míg korábban, ahogy már említettük, a kivégzés sem volt ritka.

Korabeli dokumentumok szerint a XVII. század végén egy chiapasi (Mexikó) nő, Isabel Ruiz de la Palma azért kérvényezte a válást, mert férje, Mateo Hernández hűtlen volt hozzá, verte, és nem gondoskodott megfelelően feleségéről és lányairól (ruházatukról és megfelelő élelemről), és ő ezért kénytelen volt menedéket keresni egy zárdában. Az eljáró bíró 200 ezüstre büntette a férfit, és arra kötelezte, hogy bánjon jobban a feleségével, valamint gondoskodjon élelmezéséről. A feleséget ezzel szemben kiátkozás terhe mellett utasította arra, hogy térjen vissza férjéhez és éljen vele házaseletet.²²

A korona, az egyház, sőt még az inkvizíció által is felügyelt erkölcsösség ellenére az egész gyarmati időszakban gyakori volt a házasság előtti testi érintkezés, bár ez mind a nők, mind a férfiak szempontjából veszélyeket rejtett magában. A nőknek szűzen kellett házasodniuk, így ők valamilyen biztosítékot akartak, mielőtt megtörténik a házasság előtti szexuális érintkezés, ezért a férfinak meg kellett ígérnie, hogy kapcsolatuk eljut a házasságkötésig. Ennek a rendszerint szóbeli ígéretnek jogi hatálya volt mind a polgári mind az egyházi hatóságok előtt.²³ A férfi, aki házasságot ígért a nőnek a szüzessége elvesztéséért, egyben a tisztességéért is felelt. Az esküvő megtagadása egy sor pert eredményezett a gyarmatokon, de ha ezek a kapcsolatok mégis eljutottak a házasságkötésig, úgy az egyház elnézően viszonyult ehhez a botlásához.²⁴

A hétköznapokban a társadalmi státusz döntötte el, milyen életet éltek a fehér nők. Nem volt ritka, hogy a szegényebb kreol feleségek boltot vezettek, vagy segítettek a férjüknek vállalkozásaikban. A gazdagabb kreol és spanyol nők és asszonyok már több szabadidővel rendelkeztek, társas összejöveteleket szerveztek, ahol a fiatalabb lányok különböző hangszereken játszottak vagy táncoltak, de eljártak bálókba, vagy bikaviadalokra, ahol az alkirályi udvar nőtagjaival is találkozhattak. Az összejövetelek két, szinte kötelező eleme volt a csokoládéfogyasztás és a dohányzás, utóbbinak fontos gyógyító hatást tulajdonítottak, például asztma esetében. Ezeknek a találkozóknak a társadalmi kapcsolatok és státuszok megerősítésében is fontos szerepük volt, sokszor az gazdasági üzletek, vagy a házasságok is szóba kerültek a beszélgetések során.²⁵

Az öltözködés mutatta meg, hogy milyen a viselője társadalmi helyzete, a divat terén pedig az európai, elsősorban francia trendeket követték. A buenos airesi és montevideói nők a párizsi divatot részesítették előnyben, de általában is - mind a gasztronómia, mind a szokások terén

19 Ibidem, 145-148.

20 LAVRIN, op. cit., 118.

21 RODRÍGUEZ DELGADO, op. cit., 21.

22 Ibidem, 32.

23 NAVARRETE, op. cit., 4.

24 LAVRIN, op. cit., 119.

25 Alberto BAENA ZAPATERO, *Mujeres novohispanas e identidad criolla*, Universidad Autónoma de Madrid, 2008 (doktori disszertáció, kézirat), 156-157, <http://goo.gl/7baBwy> (A letöltés ideje: 2013. 10. 15.)

- az európai trendek szerint próbáltak élni.²⁶ A korabeli ikonográfiában szembeűnők az ékszeres is, amit különleges alkalmakkor viseltek.²⁷ Egy brazil kutatás szerint különös módon igen kevés ruha szerepel a helyi gazdag fehér nők személyes tárgyainak leltárában, ami arra enged következtetni, hogy Braziliában az öltözködés kevésbé volt fontos a *status quo* szempontjából, mint a spanyol területeken.²⁸ A XIX. század eleji leírások szerint a fehér nők a mindennapokban elsősorban az otthon melegéért voltak felelősek, külön termet rendeztek be, rendszerint zongorával és luxusbútorokkal, hogy nőtársaikkal találkozassanak.²⁹

A nők számára a házasság alternatíváját a zárdák jelentették, ahol a társadalmi különbségek éppúgy jelen voltak, mint a külvilágban, és ahová a gazdag nők szolgálólányaikkal vonultak be.³⁰ A szigorú korlátok közt zajló élet mégis egyfajta menekülést jelentett sok nőnek, akik a patriarchális felügyelet elől vonultak be a zárdákba. Apácaként megtanultak írni és olvasni, és sok nő a költészetben találta meg az önkifejezés útját, a legismertebb példa a XVII. században élt Sor Juana Inés de la Cruz, a latin-amerikai irodalom kiemelkedő alakja. A kreol anyától és baszk apától született mexikói Sor Juana 17 évesen pontosan azért választotta a zárdaéletet, mert ott tanulhatott, olvashatott és írhatott, bár megkérdőjelezhetetlen vallásossága ellenére a tudományok iránti lelkesedése gyanakvást váltott ki környezetéből. A mexikói Nobel-díjas író, Octavio Paz szerint Sor Juana mindenki másnál jobban személyesíti meg „a világ dualitását”, amit a katolicizmus és a felvilágosodás jelentett.³¹

Sor Juana igen plasztikusan magyarázza el egy versében, miért választotta a zárdát, eltávolodva a házasság intézményétől és a testiségtől, s így női mivoltától:

„[...] Csak azt tudom, hogy azért jöttem ide
hogy, ha igaz, hogy nő vagyok,
ezt senki se lássa.[...]
Mivel nem nézem jó szemmel,
hogy nőként nézzenek,
mert nem nő vagyok, aki egy férfit
nőként szolgálna
És csak azt tudom, hogy a testem
anélkül, hogy egyikhez vagy másikhöz vonzódna
semleges, vagy absztrakt, hogy
csak a Lelket fogadja be.”³²

Majdnem az egész gyarmati korszakban csak a fehér nők vonulhattak zárdába, 1742-ben jött létre az első olyan intézmény Mexikóvárosban, amely az indián elitből származókat is befogadta. Gyakorlatilag minden városban volt legalább egy apácazárda, és gyakran még a legmagasabb társadalmi státuszú nők is ezeken a helyeken kerestek átmeneti vagy állandó

26 Heloisa JOCHIMS REICHEL, „La mujer rioplatense en la visión de los viajeros: un sujeto de la historia”, in: Sara Beatriz GUARDIA (ed.), *Historia de las mujeres en América Latina*, Murcia, Cemhal, 2013, 141-149, 146-147.

27 Rocío de la NOGAL FERNÁNDEZ - Itzar LADO, *La vida cotidiana de las mujeres coloniales a través de la crónica de Jaime Baltasar Martínez Compañón*, Universidad de Burgos, 2001, 249.
<http://www.americanistas.es/biblo/textos/s02/s02-018.pdf> (A letöltés ideje: 2013. 09. 04.)

28 NAVARRETE, op. cit., 6.

29 JOCHIMS REICHEL, op. cit., 146-147.

30 MENDOZA PÉREZ, op. cit., 61.

31 Octavio PAZ, *El laberinto de la soledad*, México, FCE, 1998, 121.

32 Sor Juana Inés de la CRUZ, „Respondiendo a un Caballero del Perú, que le envió unos Barros diciéndole que se volviese hombre”, in: *Obras completas. Poesía*, <http://digidoll.library.wisc.edu/cgi-bin/IbrAmerTxt/IbrAmerTxt-idx?type=HTML&rgn=div1&byte=14459308&q1=mujer> (A letöltés ideje: 2013. 12. 10.) „Sólo sé que aquí me vine / porque, si es que soy mujer, / ninguno lo verifique.[...] Con que a mí no es bien mirado / que como a mujer me miren, / pues no soy mujer que a alguno / de mujer pueda servirle; / y sólo sé que mi cuerpo, / sin que a uno u otro se incline, / es neutro, o abstracto, cuanto / sólo el Alma deposite.” (saját fordítás)

segítségét, például megromlott anyagi helyzetük miatt. Az apácázárdák működését a fehér elit - főleg az érintett családok - támogatták, így egyes intézmények jelentős vagyonra tettek szert, kölcsönöket adtak, értékes ingatlanokkal rendelkeztek.³³ Mindezek ellenére a zárdába vonulás a korábbi étellel való szakítást is jelentette. A már idézett chilei apáca, Úrsula Suárez számára például kezdetben az jelentett nehézséget, hogy hiányolta az „otthoni tisztaságot és az ezüst étkészletet.”³⁴ Őt leginkább az a „furcsa szegénység” érintette meg, amiben az apácák éltek a zárdákban.³⁵ Sor Juana ugyanakkor egy másik versében arról ír, hogy pontosan az anyagi világtól való eltávolodás volt, ami a zárdába vitte:

„Gazdagságodban kedvem sose lenném,
nehéz soromban inkább megelégszem,
ha kapzsi elmém gazdagodni érzem,
mintha elmémmel vagyonom növelném.”³⁶

A gyarmati Latin-Amerikában formális oktatásban sokáig csak a fehér nők vehettek részt, az elsődleges cél az volt, hogy a fiatal lányokat megtanítsák olvasni, és képesek legyenek a Bibliát önállóan forgatni és imádságokat tanulni. Az otthonokban és közösségekben ugyanakkor minden lány részesült valamilyen informális, tehát nem intézményes oktatásban. Az indiánok és meszticek esetében ez gyakorlati nevelést jelentett, ami az állattartásban és a mezőgazdasági munkában segítette őket. A XVIII. század második felében,³⁷ elsősorban a Felvilágosodásnak és a Bourbon reformoknak köszönhetően azonban sorra nyíltak az olyan intézmények, amelyek az alsó néprétegeket is befogadták.³⁸ Mindenesetre ez még korántsem jelentette a mindenkire kiterjedő oktatást, hiszen ez még a XIX század folyamán is állandó vitatéma volt a már független latin-amerikai államokban.

A vidéki területeken, ahol a nők aránya jelentősen alacsonyabb volt a férfiakénál, nem volt ritka a nőrablás, vagy a szöktetés sem, ami sokszor a fehéreket is érintette, főleg olyan esetekben, amikor a családfő valamiért nem engedélyezte a gyermeke házasságát. A szűz nők elrablását halállal is büntethették. Az uruguayi magánélet történetéről szóló könyvében a történész José Pedro Barrán arról ír, hogy a gyarmati korban, de a függetlenség után is, a szöktetések általában este történtek, amikor a család aludt, és az apa nem tartózkodott otthon. A szökést közvetítők szervezték meg, hogy ne keltsenek gyanút és a pár egy ismerősnél bújt el, vagy nekiindult a pampáknak. Jellegzetesen egy társadalmilag alacsonyabb rangú férfi volt az elkövető, és Barrán szerint a szöktetésekben a nő a szegényektől elrabolt földek és tulajdon szimbólumaként jelent meg.³⁹

Chilében az egész gyarmati korszakban jellemző volt, hogy az araukán *kacikák* (indián vezetők) elsősorban az indián földekért folytatott háborúk idején fehér nőket raboltak el otthonukból hadizsákmányként. A chilei romantikus festészetében a XIX. század elején számos alkotás foglalkozott az araukán-háborúban elrabolt nőkkel.⁴⁰

Ahogy a gyarmati kor fent említett jellegzetességei is mutatják, a gyarmati társadalom egyértelműen patriarchális jellegű volt, a nők azonban sok esetben fontos társadalmi-gazdasági tényezőkké is válhattak. Szinte láthatatlanul is befolyásolni tudták a közösséget, akár

33 LAVRIN, op. cit., 126-128.

34 SUÁREZ, op. cit., 140.

35 Idem.

36 Sor Juana Inés de la CRUZ, „Melyben sorsáról panaszkodik: sejtetvén a vétkekkel szemben érzett utálatát, magyarázatát adja annak, hogy miért múlatja magát a múzsák körében”, (ford.: Orbán Ottó) in: *Hispan-amerikai költők tára* (válogatta SIMOR András), Budapest, Eötvös, 2002, 64.

37 III. Károly 1766-ban rendelte el az új-spanyolországi oktatási intézmények megnyitását az indiánok előtt.

38 LAVRIN, op. cit., 123-124.

39 BARRÁN, op. cit., 78-79.

40 Isabel CRUZ DE AMENABAR, *Rapto de mujeres blancas por caciques indígenas desde Ercilla a Rugendas*, 104-106, <http://goo.gl/tFeGK1> (A letöltés ideje: 2013. 10. 31.)

közvetítőkként is, például társadalmi események alkalmával, amikor nőtársaikkal adott esetben még családok sorsáról is dönthettek. A házassággal szemben számos nőnek a vallásosság, vagyis a zárda jelentette az alternatívát, sokan itt találták meg azt a terepet, ahol intellektuálisan kiteljesedhettek, illetve továbbfejleszthették azt az alapvető tudást, amit az iskolákban szereztek. Kiemelkedő képviselőjük Sor Juana, aki tudásszomját és vallásosságát követve jutott el a zárdáig, eltávolodva a világi értékektől.